

Om det, som åbenbaringen skjuler, og det, som åbenbares i det skjulte

Privat fromhedspraksis i François de Fénelons prinselige ideal, 1682-1715

Af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Bastian Felter Vaucanson

I perioden 1682-1715 fungerede det ny-reoverede slot i Versailles som en teater-scene, hvorpå Ludvig d. 14. (1638-1715) blev sat til skue som den guddommeligt indsatte monark. Med denne sakralisering af den verdslige magt blev kongens liv i høj grad offentligt, og mange historikere har fremhævet, hvordan Solkongen bogstaveligt talt opgav sit private jeg for i stedet at inkarnere staten. Men hvordan forholder repræsentationen af kongens tro sig egentlig til hans indre fromhedsliv? Hvis vi skal tro hans *Mémoires*, var Ludvig selv af den overbevisning, at “uden den indre [tro] har det ydre absolut ingen betydning for Gud, men er snarere en fornærmelse imod Ham end en glæde for Ham” (*Mémoires pour l'instruction du dauphin*, P. Goubert 1992, 83). Spørgsmål bliver da, hvordan monarkens indre tro kan repræsenteres i det ydre.

I mit ph.d.-projekt undersøger jeg, hvilken rolle privat fromhedspraksis spiller i forhandlingen mellem indre og ydre tro ved hoffet i Versailles. Dette gør jeg ved at kigge nærmere det fyrsteideal, som blev udviklet af den kongelige præceptor på Versailles i 1690'erne, François de Salignac de la Mothe-Fénelon (1651-1715, præceptor 1689-99). Med øje for hoffets repræsentationskultur, hvor mo-

narkens indre trosliv blev søgt fremvist igennem ceremonier, billeder, ord og bygninger, spørger jeg, hvordan Fénelon tænker prinsens privathed, samt hvorvidt det overhovedet giver mening at tale om en sådan.

I det følgende vil jeg prøve at give en fornemmelse af, hvordan mine kilder skriver en særlig forståelse af det private frem, som i høj grad er optaget af spørgsmålet om, hvordan det, der gemmer sig bag det ydre, kan komme til syne i ord og billeder. Eller sagt med andre ord: Hvordan den enkeltes erfaring kan gøres til en fælles virkelighed og *vice versa*. Spørgsmålet er afgørende i en efterreformatorkontekst, eftersom kirkelige autoriteter, katolske såvel som protestantiske, søgte at få den enkeltes indre tro til at stemme overens med den kirkelige institutions fælles (dvs. ortodokse) italesættelse af troen. Kongen får en betydningsfuld rolle i denne ambition, eftersom den absolutte magt i udstrakt grad var definerende for den virkelighed, undersåtterne levede i.

Et internationalt og interdisciplinært projekt

Mit ph.d.-projekt er et såkaldt *cotutelle*-samarbejde mellem Danmarks Grundforskningsfonds Centre for Privacy

Studies (PRIVACY) ved Afdeling for Kirkehistorie og afdelingen for litteraturhistorie på université Rennes 2, Centre d'études des langues et littératures anciennes et modernes (CELLAM). Cotutelle-samarbejdet tillader universiteter at udstede dobbelte ph.d.-grader på tværs af landegrænser. Afhandlingen forfattes derfor på fransk og forsvares på engelsk i København. Projektet indeholder et tolv måneder langt ophold i Frankrig under vejledning af François Trémolières, som jeg i skrivende stund er i gang med at gennemføre. Her har jeg base i Paris, hvor jeg følger forelæsninger om kunsthistorie, kirkehistorie og filosofi på Sorbonne (EPHE). Mens jeg er i København, har jeg professor i kirkehistorie og centerleder på PRIVACY Mette Birkedal Bruun som hovedvejleder samt postdoc Lars Cyril Nørgaard som bivejleder.

Trémolières er den førende ekspert inden for Fénelon-forskning og er samtidig én af de franske litteraturhistorikere, der har sans for vigtigheden af det kirkehistoriske blik, når det kommer til den tidlige moderne periode. Dette ændrer dog ikke på, at det er en af projektets udfordringer, at jeg skal sætte min kirkehistoriske faglighed i spil i en international og interdisciplinær sammenhæng, hvor den kirkehistoriske tilgang til kilderne ikke ses som en selvfølgelighed. Udfordringen giver anledning til metodiske overvejelser over kirkehistoriens plads som historisk videnskab. Disse vil jeg kort vende tilbage til i slutningen af artiklen.

Genstanden bag ved genstanden

Fénelon er ret ukendt på vore nordlige breddegrader, men han var faktisk en af de mest toneangivende tænkere sidst

i det 17. århundrede. Han er især kendt for sit virke som kongelig præceptor for Ludvig d. 14.s barnebarn, kaldt *Le Petit Dauphin*, fordi han til brug i undervisningen skrev en hel roman, der skulle blive en af de mest trykte bøger i det 18. århundrede (dansk overs. i 1727 af præsten Søren Dumetius). Sidenhen er *Les aventures de Télémaque* (første udgave i 1699) blevet en uomgængelig del af den franske litteraturkanon.

Bogen problematiserer forholdet mellem prinsens indre, som er utilgængeligt og hemmeligt selv for ham selv, og den ydre virkelighed, som er synlig og umiddelbart tilgængeligt for alle, men som også er bedragerisk. Det grundlæggende spørgsmål er derfor, hvor og hvordan prinsen kan finde frem til den sandhed, som han skal lede sit land i. Fénelon vil ikke besvare dette spørgsmål uden om korset, men af hensyn til sit pædagogiske ærinde oversætter præceptoren den kristne lære til en hedensk symbolverden for at gribe prinsens fantasi med hjælp fra de græske myters dramaer.

Ud fra dette pædagogiske princip iscenesætter Fénelon sin egen relation til prinsen ved at videredigte på Homers *Odyseen*. Han fortæller historien om Telemakos (Dauphinen?), søn af den mægtige konge Odysseus (Ludvig d. 14.?), som i følgeskab af sin vejleder, Mentor (Fénelon?), stikker til søs for at lede efter sin far, som er forsvundet på vej hjem fra den trojanske krig. Efter mange lange rejser lærer sønnen efterhånden, under kyndig vejledning af den vise Mentor, at være en stor monark, som kan herske med visdom og retfærdighed, ligesom sin far.

Den diskursive forskydning til en hedensk symbolverden slører fortællingens

sande og egentlige morale, som kun kommer gradvist til syne. Mellem linjerne vil den opmærksomme læser dog finde et fyrsteideal, som sætter Kristus' selvopofrelse på korset som det eneste sande eksempel til efterfølgelse. Dette ideal ekspliciteres imidlertid aldrig og forbliver i fortællingens subtekst. Jo længere Telemakos følger Mentor i hans visdom, jo længere drages han ind i en liminal tilstand, hvor grænserne mellem drøm og virkelighed flyder sammen. Det tilsynelukkende (den hedenske symbolverden) opløses gradvist, indtil hemmeligheden endelig afsløres: Til sidst fører Mentor således den unge prins ind i en dyb, mørk skov, hvor han lader sin maske falde og åbenbarer sig som visdommens gudinde Minerva. Hermed er det ikke kun "menneske", der bliver til "gudinde", eller "mand", der bliver til "kvinde", det er også "sønnen" (Telemakos? Dauphinen? Kristus?), der endelig tager del i faderens (Odysseus? Ludvig d. 14.? Gud Faderen?) visdom (Mentor/Minerva? Fénelon? Helligånden?) på en ny og mere fuldendt måde.

Bogen fungerer som én lang allegori, der peger på den utilgængelige sandhed, der ligger ud over sproget og billederne. Det er et paradoks, at den virkelighed, som unddrager sig fortællingen, samtidig er netop dét, der giver mening til historiens ord og billeder. På sin vej må prinsen i sidste ende erfare, at han kun kan blive en stor og retfærdig konge, hvis han i fuld hengivenhed til Mentors visdom giver sig selv som offer for den menneskehed, han er bestemt til at lede. Men selvom denne pointe bliver skrevet frem igen talrige offermotiver, forbliver dens sande reference (korset) altså skjult, fordi

den er et fremmedelement inden for den hedenske symbolverdens rammer.

Hjertets uudgrundelige dybder

Hvordan skal prinsen ofre sig selv for at lede nationen? For at besvare dette spørgsmål vender jeg mig mod de spirituelle vejledningsbrevve, Fénelon skrev til folk ved hoffet. I 1600-tallets Frankrig er det spirituelle vejledningsbrevet en regulær litterær genre, hvor en profileret gejstlig vejleder højststående adelsfolk i deres private fromhedspraksis. I Fénelons tilfælde tjener sådanne breve til at afgrænse hjertet som et indre rum i den enkelte troende, hvor individet kan komme til kendskab om sig selv. Helt i tråd med en bredere augustinsk-inspireret bevægelse i det tidlige moderne Frankrig, er han imidlertid mistænksom over for hjertets indre bevægelser. Han ser hjertet som et uudgrundeligt dyb, hvor de forræderiske passioner altid ligger på lur og truer med at lede sjælen på afveje. Men samtidig er det i dette rum, sjælen bor og kan (gen)kende sig selv. Faren er, at den enkelte tager fejl af, hvorvidt det er sjælens passioner eller troen på Gud, der bevæger hjertet, og derfor er der brug for gejstlig vejledning.

Igennem en privat brevudveksling skriver den troende løbende sit "jeg" frem og fremlægger det for vejlederen. Som repræsentant for kirken er det hans opgave hele tiden at hjælpe den enkelte med at afklare disse indre bevægelser og føre vedkommende frem ad sin spirituelle rejse inden for rammerne af den fælles og ortodokse tro. Den enkelte troende skal med andre ord frivilligt overgive sin vilje til den spirituelle vejleder, hvilket ofte viser sig som en udfordring. Pointen

bliver imidlertid, at den troende herigenem imiterer det offer, som Kristus gav på korset ved at overgive sig til Faderens vilje.

Set i dette lys bliver hovedpointen i *Télémaque*, at prinsen skal lære at genkende sine egne passioner som forræderiske og i stedet åbne sig mod Guds visdom. Gennem den private relation til vejlederen overgiver han sit hjerte, dvs. den mest intime del af sit indre, til Gud. Sagt med andre ord lader Fénelon troens mysterium udfolde sig i den private relation mellem prinsen og vejlederen. Her står det private ikke i modsætning til det offentlige, ligesom troen ikke står i modsætning til det politiske. Tværtimod. Den private fromhedspraksis har direkte betydning for den politiske forvaltning af staten.

Nogle refleksioner over kirkehistorisk metode

I min ph.d. søger jeg altså at vise, hvordan Fénelon skriver sit fyrsteideal frem i spændingsfeltet mellem privat fromhedspraksis og den absolutte konges forvalt-

ning af statsmagten. Det private fungerer her som en slags mediering mellem det individuelle og skjulte og det fælles og synlige. Hvordan kan overgangen mellem det skjulte og det synlige analyseres kirkehistorisk? Det korte svar er, at kirkehistorien ikke kan tage andet genstandsfelt end historiens stædige frembringelse af udsagn, der gør krav på at afdække en skjult sandhed. Som videnskabelig disciplin er det ikke kirkehistoriens opgave at vurdere legitimiteten i disse krav. I stedet bør kirkehistorien analysere de forskellige måder, hvorpå kilderne hævder at udsige mysteriets skjulte sandhed, samt undersøge, hvordan disse udsagn påvirker den kontekst, kilderne er nedfældet i.

Set i det lys bliver den kirkehistoriske undersøgelse af det private blot en forskydning af teologiens oprindelige genstandsfelt, nemlig italesættelsen af troens mysterium, til et interdisciplinært accepteret forskningsfelt. I forlængelse heraf er jeg interesseret i, hvordan Fénelon med sin tænkning søger at påvirke historiske personers måder at agere på ved hoffet i Versailles.